

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας

Ενότητα 6: Αρχαϊκή και Κλασική εποχή

Ελένη Καραντζόλα

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

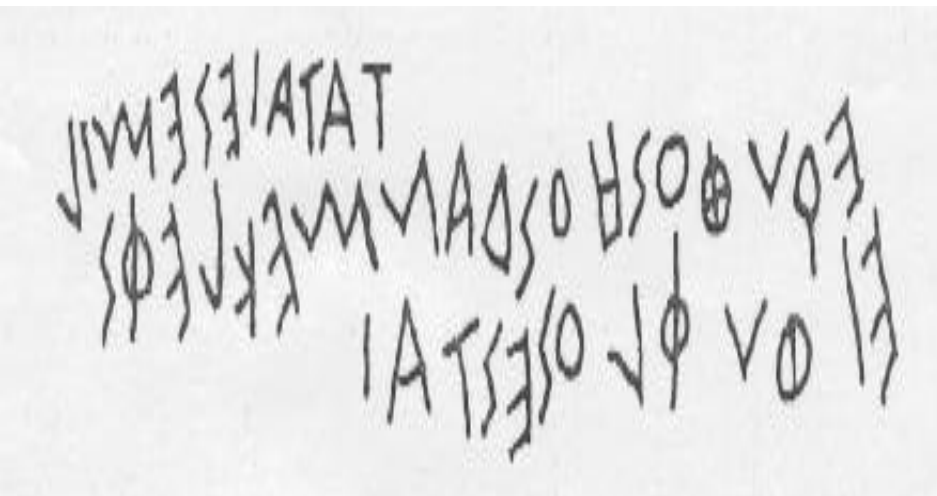
Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας

ΔΙΑΛΕΞΗ 6

750 – 500 π.Χ.

ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (συνέχεια)

Ιωνικό κείμενο και δυτικό ιωνικό αλφάβητο

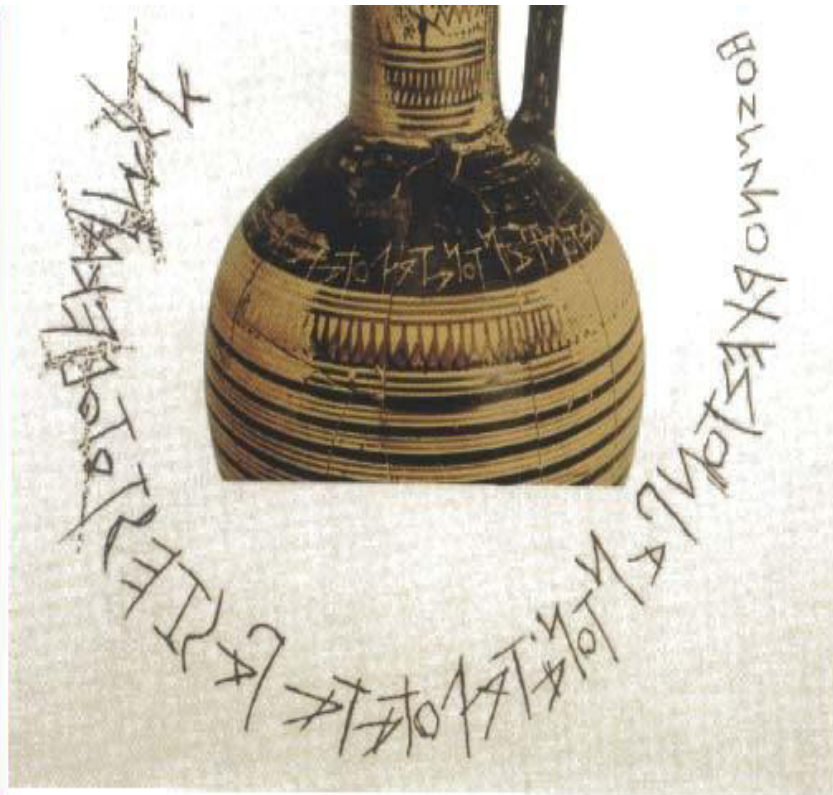
- Εγχάρακτη αριστερόστροφη έμμετρη επιγραφή επί αγγείου από την Κύμη της Κάτω Ιταλίας
 - 675-650 π.Χ.
 - «Ταταιες εμι λεQuθος, hos δ' αν με κλεφσει, θυφλος εσαι»
 - Δήλωση του ιδιοκτήτη και αρά κατά του κλέφτη.
-

Ιωνικό κείμενο και ιωνικό (παριανό) αλφάβητο

- Όρος του εκατομπέδου ναού της Δήμητρος στη Θάσο, δεξιόστροφη επιγραφή επί λίθου
- 6^{ος} / 5^{ος} αι. π.Χ.

αττικό κείμενο και αττικό αλφάβητο

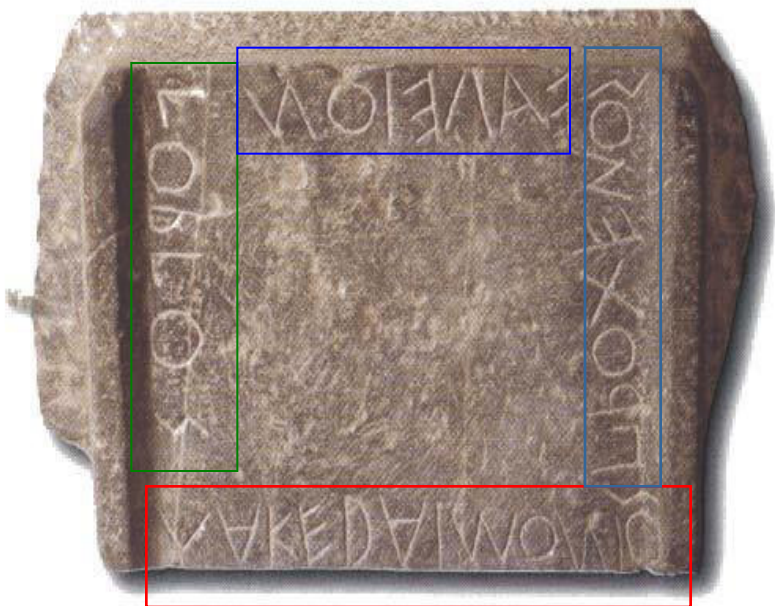
- Έμμετρη εγχάρακτη αριστερόστροφη επιγραφή επί οινοχόης που βρέθηκε στο νεκροταφείο του Διπύλου στην Αθήνα, βραβείο στον καλύτερο χορευτή.
- Ηος νυν ορχεστον παντον αταλοτατα παιζει (...)
- Περί το 725 π.Χ.

αττικό κείμενο και αττικό αλφάβητο

- Επιτύμβιο μνημείο της Κεραμούς από την Αθήνα. Στην επί τα λαιά ακανόνιστη επιγραφή έχει χαραχτεί πρώτα ο δεύτερος και κατόπιν ο πρώτος στίχος.
 - Χρονολογείται το 625-600 π.Χ.:
 - «Κεραμοῦς στήλη, Ἐνιάλου θυγάτηρ»
-

ηλειακή διάλεκτος και αλφάβητο

- Ενεπίγραφος θρόνος του Λακεδαιμονίου προξένου από το στάδιο της Ολυμπίας με επιγραφή γραμμένη πλινθηδόν· το όνομα του προξένου έχει χαραχτεί μεταγενέστερα από την πρώτη επιγραφή.
 - Γόργος, Λακεδαιμόνιος
πρόξενος Φαλείων
 - Τέλη Στ' αι. π.Χ.
-

κορινθιακή διάλεκτος και αλφάβητο

Fig. 25: Corinthian aryballos (*olpa*) from the temple of Apollo at Corinth. The depicted flute-player is inscribed as Polyterpos and the leader of the chorus as „Pyrwias, der erste Chortänzer“ (*Πυρφίας προχορευόμενος*). 580 BC. Corinth, Archaeological Museum.

Abb. 25: Korinthischer Aryballos (*Olpa*) aus dem Apollontempel in Korinth. Der abgebildete Flötenspieler wird in der Beischrift mit dem Namen „Polyterpos“ bezeichnet, der Anführer des Chores als „Pyrwias, der erste Chortänzer“ (*Πυρφίας προχορευόμενος*). 580 v. Chr. Korinth, Archäologisches Museum.

National Archaeological Museum.

Abb. 26: Erztafelchen aus Mykene, Weihgabe des Phrasiaridas. Anfang des 5. Jhs. v. Chr. Athen, Nationalmuseum.

- ❑ Κορινθιακή όλπη με γραπτή επιγραφή γραμμένη οφιοειδώς, από τον ναό του Απόλλωνος στην Κόρινθο:
- ❑ Πολύτερπος. Πυρφίας προχορευόμενος, αὐτοῦ δὲ φοι ὄλπα.
- ❑ 580 π.Χ.

δωρική διάλεκτος και θηραϊκό αλφάβητο

- Απότμημα στήλης που φέρει ονόματα ανδρών γραμμένα βουτροφηδόν και πλινθηδόν:
 - Ρεξάνωρ, Ἀρχαγέτας, Προκλῆς, Κλεαγόρας (...).
 - Από τη Σελλάδα της Θήρας, περί το 600 π.Χ.
-

1. Αττικοϊωνική

□ Αττική και ιωνική (Μικράς Ασίας, Εύβοιας, Κυκλάδων)

- Τροπή του [a:] της ΙΕ σε [ε:], π.χ. *μάτηρ* > *μήτηρ*
- Πρώιμη απώλεια του F (δίγαμμα)
- Τροπή της κατάληξης *-τι* σε *-σι*, π.χ. *δίδωτι* > *δίδωσι*
- Υποθετικός σύνδεσμος *ει*
- Δυνητικό μόριο *αν*

2. Αρκαδοκυπριακή

- **Αρκαδική και κυπριακή** (αποτελούν ομάδα παρά τη σημαντική γεωγραφική τους απόσταση)

-
- Πρόθεση *πος* (αντί για *προς*)
 - Δοτική με τις προθέσεις *απύ* και *εξ*
 - Μέσες παρελθοντικές καταλήξεις *-τυ / -ντυ* (αντί για *-το / -ντο*), π.χ. *γένοιτυ*

3. Δυτική ομάδα

- **Δωρικές** (λακωνική, μεσσηνιακή, κρητική, κυρηναϊκή, ροδιακή και λοιπές δωδεκανησιακές, μηλιακή, θηραϊκή, αργολική, κορινθιακή, μεγαρική) και **βορειοδυτικές** (ηπειρωτική, ακαρνανική, αιτωλική, λοκρική, φωκική, ελεατική)
-

- Διατήρηση του [a:] της ΙΕ, π.χ. *μάτηρ*
- Πρώιμη απώλεια του *F* (δίγαμμα)
- Διατήρηση της κατάληξης *-τι*, π.χ. *δίδωτι*
- Ειδικά στις βορειοδυτικές, η πρόθεση *εν* + αιτιατική έχει τη σημασία της
- *Δυνητικό μόριο αν*

4. Αιολική ομάδα

□ Βοιωτική, θεσσαλική (με περαιτέρω διαφοροποιήσεις) και λεσβιακή

-Μετοχή ενεργητικού παρακειμένου σε -ων, -οντος, π.χ. *κατεληλύθων, -οντος* (αντί αττ. *κατεληλυθώς, -ότος*)

-Χρήση πατρωνυμικού επιθέτου αντί για γενική του πατρικού ονόματος, π.χ. *Μέλανχρος Πιθώνειος* (αντί *Πιθωνείου*)

* Η λεσβιακή εμφανίζει πολλά δάνεια ιωνικά στοιχεία, ενώ η βοιωτική και η θεσσαλική δυτικά ελληνικά χαρακτηριστικά)

5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.

ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ιστορικά γεγονότα

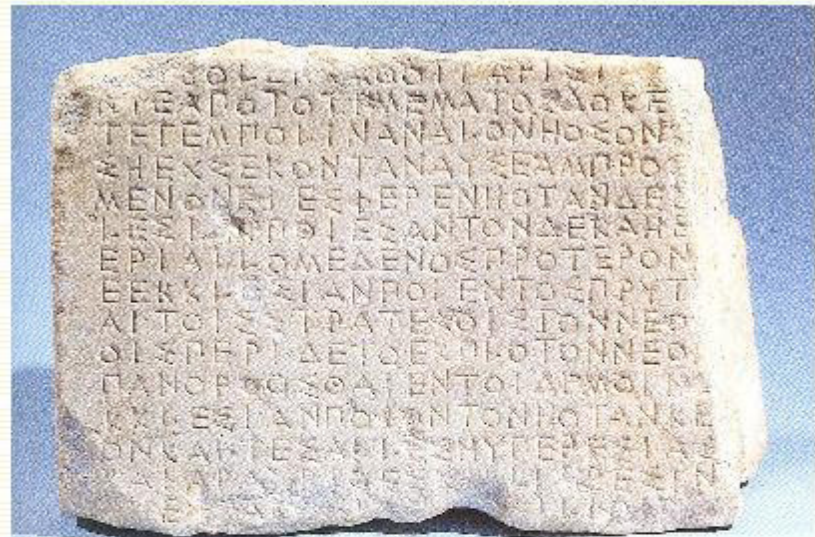
- Περίοδος ακμής των πόλεων.
 - Περσικοί πόλεμοι.
 - Ηγεμονία Αθήνας - αύξηση ισχύος του βασιλείου της Μακεδονίας.
 - Εξέλιξη δημοκρατικού πολιτεύματος <ΕΙΚ. 7> - <ΕΙΚ. 8> - <ΕΙΚ. 9> - <ΕΙΚ. 10>, πολιτικής σκέψης.
 - Τραγωδία – κωμωδία («γλωσσικός ρεαλισμός» αριστοφανικής κωμωδίας).
 - Πολυμερείς διακρατικές σχέσεις.
-

[ΕΙΚΟΝΕΣ 7 & 8]

ΕΙΚ. 7

Θραύσμα από τη λεγόμενη επιγραφή του «εκατοπέδου», όπου χαράχθηκε ο ιερός κανονισμός της Ακρόπολης των Αθηνών (485/4 π.Χ.). Διαβάζονται οι λέξεις *πεντέκοντα*, *πράχσιν*, *εν Αγορά*, με γράμματα του χαλκιδικού αλφαβήτου που χρησιμοποιούσε η πόλη των Αθηνών μέχρι το 403 π.Χ., χρονιά που ψηφίστηκε από την Εκκλησία του Δήμου η επίσημη εισαγωγή του ιωνικού αλφαβήτου.

ΕΙΚ. 8

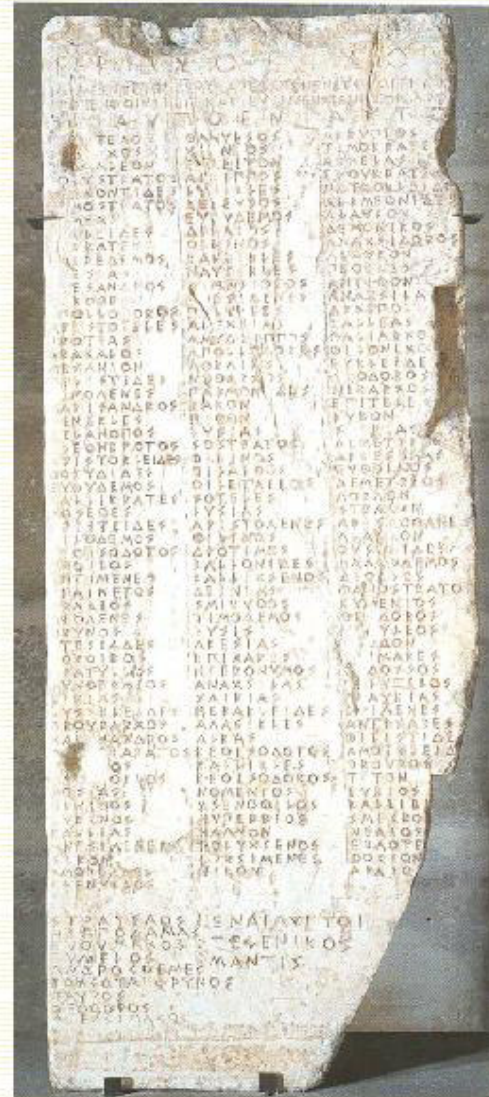
Κείμενο αττικής γραφής «στοιχηδόν» (ισάριθμα γράμματα τοποθετημένα με ακρίβεια το ένα κάτω από το άλλο και καλοζυγισμένα στην οριζόντια θέση) σε χαλκιδικό αλφάβητο. Πρόκειται για ψήφισμα του Δήμου των Αθηναίων που αφορά την προετοιμασία του στόλου της σικελικής εκστρατείας το 415 π.Χ., η οποία οδήγησε στην καταστροφή του αθηναϊκού στόλου και στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου. Στον στίχο 4 διαβάζουμε τον αριθμό των πλοίων που εκστρατεύουν: *hexékonta naus*, δηλ. 60 πλοία.

[ΕΙΚΟΝΕΣ 9 & 10]

ΕΙΚ. 10

Όστρακα του Κεραμεικού, από τα οποία μερικά φέρουν το όνομα του Θεμιστοκλή.

ΕΙΚ. 9

Συλλογική επιτύμβια στήλη για τους στρατιώτες που ανήκαν στην Ερεχθείς και σκοτώθηκαν κα'τα τη διάρκεια των εκστρατειών του 459 π.Χ. Μετά από τρεις στίχους πίλου με χαρακτήρες δύο διαφορετικών διαστάσεων, τα ονόματα είναι χαραγμένα σε τρεις στήλες σε «στοιχηδόν» διάταξη.

Αλφαβητισμός και προφορικότητα

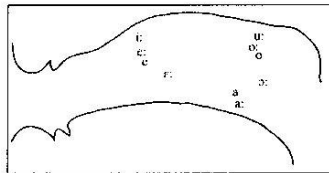
- ❑ Επικράτηση γραπτών κειμένων σε πολλές πόλεις-κράτη (π.χ. Αθήνα κ.α.). Εξαίρεση Σπάρτης.
 - ❑ Δυσπιστία Πλάτωνα (μέσα 4^{ου} αι. π.Χ.) για τη γραφή: τεχνικό βοήθημα.
 - ❑ Έκταση και επίπεδα γραμματισμού.
 - ❑ Κεντρικός ρόλος προφορικότητας. «Πολιτισμός δημόσιας παρουσίασης» (οπτικό – προφορικό).
-

Η κλασική ελληνική

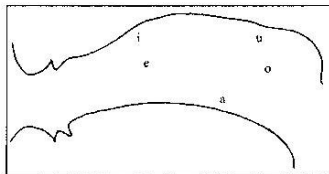
- **Προφορά** <ΕΙΚ. 11>, <ΕΙΚ. 12>
 - απευθείας μαρτυρίες
 - αλφάβητο
 - σύγκριση με συγγενείς γλώσσες
 - αμοιβαία δάνεια
 - εσωτερική αναπαράσταση
 - ηχομιμητικές λέξεις
 - μέτρο
 - γενική φωνολογική θεωρία
 - προφορά ΝΕ <ΕΙΚ. 13>
-

[ΕΙΚ. 11: φωνήεντα ΑΕ]

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑΓΗ

Εικ. 60
Κατά προσέγγιση θέσεις της γλώσσας για τα αρχαία φωνήεντα

Εικ. 61
Σύγκριση με τις θέσεις της γλώσσας για τα νεοελληνικά φωνήεντα

Πίν. I: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ

	μπροστινά		πίσω	
	αστρώγγυλα	στρογγυλά	αστρώγγυλα	στρογγυλά
ψηλά (κλειστά)	i: i	y: y		u: u
μεσαία {	μισοκλειστά	e: e		ο: ο
	μισανοιχτά	ε: ε		ο: ο
χαμηλά (ανοιχτά)			a a:	

Τα φωνήεντα [a], [a:] αρθρώνονται κοντά στο μέσο του στόματος, σχετικά πιο μπροστά από τα [o], [o:], αλλά βέβαια πιο χαμηλά.

Πίν. II: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ

	μπροστινά		πίσω	
	αστρώγγυλα	στρογγυλά	αστρώγγυλα	στρογγυλά
ψηλά (κλειστά)	μῖσος φίλος	κῆμα φύλον		ἐλθοῦσα
μεσαία {	μισοκλειστά	εἶναι		οὐρανός
	μισανοιχτά	νέος δῆμος		φόβος φῶς
χαμηλά (ανοιχτά)			πάθος πᾶς	

[ΕΙΚ. 12: σύμφωνα ΑΕ]

ΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

	χειλικά	φατνοδοντικά	υπερωικά	γλωσσιδικό
κλειστά	p b p ^h	t d t ^h	k g k ^h	
εξακολουθητικά		s (z)		h
ρινικά	m	n	(ŋ)	
υγρά { πλευρικό παλλόμενο		l (r) r		

Αριστερά σε κάθε στήλη τα άηχα, δεξιά τα ηχηρά. Σε παρένθεση σημειώνονται αλλοφωνικές ποικιλίες.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

	χειλικά	φατνοδοντικά	υπερωικά	γλωσσιδικό
κλειστά	<i>πῶς βωμός</i> <i>φῶς</i>	<i>τότε δέος</i> <i>θεός</i>	<i>ἄκος ἄγος</i> <i>ἄχος</i>	
εξακολουθητικά		<i>σήμερον</i> <i>(κόσμος)</i>		<i>Ἑλλάς</i>
ρινικά	<i>μένω</i>	<i>νέος</i>	<i>(ἀγκών)</i>	
υγρά		<i>λέγω</i> <i>(ῥοή) ὥρα</i>		

[ΕΙΚ. 13: προφορά ΑΕ και ΝΕ]

φθόγγος	αρχαία γραφή	προφορά	σημερινή γραφή	σημερινή προφορά
p	ΠΟΡΟΣ, ΨΕΥΔΟΣ	πόρος, psê ^u dos	πόρος, ψευδος	πόρος, psén ^u dos
b	ΒΑΡΟΣ	báros	βάρως	város
p ^h	ΦΟΡΟΣ	p ^h óros	φόρος	fóros
t	ΤΕΡΑΣ	téras	τέρας	téras
d	ΔΕΡΑΣ	déras	δέρας	déras
t ^h	ΘΕΡΟΣ	t ^h éros	θέρος	théros
dz, zd	ΠΕΖΟΣ	pedzós → pezdós	πεζός	pezós
k	ΑΚΟΣ, ΕΞ	ákos, héks	άκος, έξ	ákos, éks
g	ΑΓΟΣ	ágos	άγως	ágos
k ^h	ΑΧΟΣ	ák ^h os	άχως	áchos
s	ΣΩΙΟΣ, ΨΕΥΔΟΣ, ΕΞ	sô ⁱ os, psê ^u dos, héks	σώς, ψευδος, έξ	sóos, psén ^u dos, éks
(z)	ΚΟΣΜΟΣ	kózmōs	κόσμος	kózmōs
h	_EN	hén	έν	_én
m	ΕΜΟΣ	emós	έμός	emós
n	ΕΝ	hén	έν	én
(ŋ)	ΑΓΚΩΝ	aŋkón	άγκών	aŋgón
l	ΟΛΟΣ	hólos	όλος	ólos
r	ΩΡΑ	hó:ra	ώρα	óra
(r)	ΡΟΗ	roé:	ρόή	roí

(συνέχεια)

□ Μορφολογία

- ονοματικό σύστημα: αθέματη/θεματική κλίση
- ρηματικό σύστημα: αύξηση και αναδιπλασιασμός

□ Σύνταξη

- συντακτικός χαρακτήρας πλάγιας πτώσης (εξαφάνιση *αφαιρετικής, οργανικής, τοπικής*)
 - ελευθερία τοποθέτησης εγκλιτικών μορίων
-

Επαφές με άλλες γλώσσες

□ Ελληνική και ιρανική

- *προσηγορικά:*

ρόδον / τόξον (Όμηρος)

σατράπης, μάγος / παρασάγγης, αρτάβη / γαυνάκης,
μανιάκης-ιον / γάζα, παράδεισος, όρυζα

πιστάκιον, ιάσμη, μόσχος (?)

- *μεταφραστικά δάνεια:*

βασιλέως... μεγάλου, βασιλεύς (ο) μέγας

δέσποτα δεσποτάν, βασιλεύς βασιλέων

χιλιάρχος, χιλιάρχης / μυρίαρχος, μυριάρχης / δεκάρχης

(συνέχεια)

□ Ελληνική και λατινική (Λ < Ε)

- camera < καμάρα, macellum < μάκελλον, nauta < ναύτης, platea < πλατεία, poena < ποινή, poeta < ποιητής.

- carta < χάρτης, calx < κιμωλία, massa < μάζα, tumba < τύμβος / amphora < αμφορεύς, machina < δωρ. μαχανά.

- chorus < χορός, thymum < θύμον, zona < ζώνη.

- aer (<αήρ) vs. ventus, balineum (<βαλανείον) vs. la(va)brum, col(a)pus (< κόλαφος) vs. ictus, petra vs. lapis.

- lyra, thronus, zaphyrus, grammaticus, rhetor, musica...
